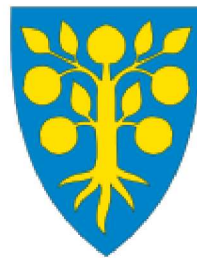
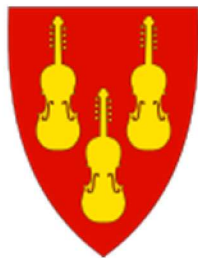

Alle vil – men hvordan få det til?

Arbeid med barnefattigdom i Bø og Sauherad kommuner

30.04.2018

Innhold

Innledning.....	2
Begrepsavklaring – bruk av fattigdomsbegrepet	4
Omfang og utvikling	5
Konsekvenser av å leve i fattigdom.....	7
Hvilke tiltak finnes i dag?.....	11
Nye tiltak	18
Nasjonale anbefalinger.....	18
Lokale anbefalinger	21
Avslutning.....	23
Kilder.....	25

Innledning

Bø og Sauherad kommuner har vedtatt å slå seg sammen med virkning fra 01.01.2020. En felles folkehelseutfordring for de to kommunene er en høy andel barn som bor i husholdninger med lav inntekt. Folkehelseloven (2012) understreker kommunenes ansvar og rolle i folkehelsearbeidet; kommunene har ansvar for å bidra til utjevning av sosiale helseforskjeller og til å beskytte befolkningen mot faktorer som kan ha negativ innvirkning på helsen. På bakgrunn av utfordringsbildet søkte Bø og Sauherad i 2017 tilskuddsmidler knyttet til «Program for folkehelsearbeid i kommunene» fra Telemark fylkeskommune til et barnefattigdomsprosjekt. Kommunene ble tildelt 100 000 kr til å utarbeide en rapport / forstudie som:

- 1) viser omfanget av barnefattigdom i de to kommunene og utviklingen de siste årene
- 2) viser hvilke tiltak som finnes i dag og effekten av disse
- 3) peker på nye konkrete tiltak i arbeidet med å redusere negative konsekvenser av barnefattigdom

Arbeidet med forstudiet er fordelt mellom Marita Valkeinen, koordinator for kultur og fritid i Bø, og Frøydis Haukeland, folkehelsekoordinator i Bø. Marita Valkeinen har gjennomført en kartlegging av aktivitetstilbud for barn og unge i Sauherad tilsvarende den som allerede er gjennomført i Bø, se vedlegg 1 og 2 (aktivitetsrapportene). Frøydis Haukeland har ledet prosjektet og kartlagt de kommunale tjenesteområdene knyttet til barn og unge i Bø og Sauherad, og i tillegg aktører som kommunen har samarbeidsavtaler med (Gullbring, Frivilligsentralen, Røde Kors). Prosjektet har hatt en varighet på 5 måneder fra 01.12.17 – 30.04.18.

Arbeidet med prosjektet har vist at det er bred enighet lokalt om at barnefattigdom er en utfordring som det er viktig å gjøre noe med. Gjennom kartleggingene har det kommet fram en rekke behov og forslag til tiltak, men usikkerheten rundt hva som faktisk virker er stor. En viktig del av dette prosjektet har derfor vært å sette seg inn i forskning, slik at framtidige tiltak er kunnskapsbaserte. Rapporten skal danne grunnlag for hvordan man skal arbeide videre med barnefattigdom i de to kommunene, og for kommunale planer i ny kommune. Rapporten skal legges frem for politisk behandling før sommeren 2018. Forslagene til nye tiltak som kommer frem i rapporten bør inn i budsjettarbeidet for 2019-2022, eller søkes om tilskudd til å gjennomføre. Målet er å redusere negative konsekvenser av å vokse opp i en

lavinntektsfamilie i våre kommuner. Det overordnede målet er å sikre like muligheter for alle barn.

Begrepsavklaring – bruk av fattigdomsbegrepet

I Norge anvendes vanligvis EU sitt mål på fattigdom, som innebærer at familier med inntekt som er lavere enn 60 % av befolkningens medianinntekt defineres som fattige (studenter er ikke inkludert i statistikken). Denne inntektsrelaterte forståelsen av fattigdom er et *relativt* fattigdomsmål, der husholdningens inntektsnivå måles i forhold til nivået i befolkningen generelt. Fattigdom i denne forstand handler om å mangle muligheter til å delta i samfunnets aktiviteter på lik linje med andre, og å opprettholde den levestandarden som er vanlig i samfunnet (Bufdir, 2018)

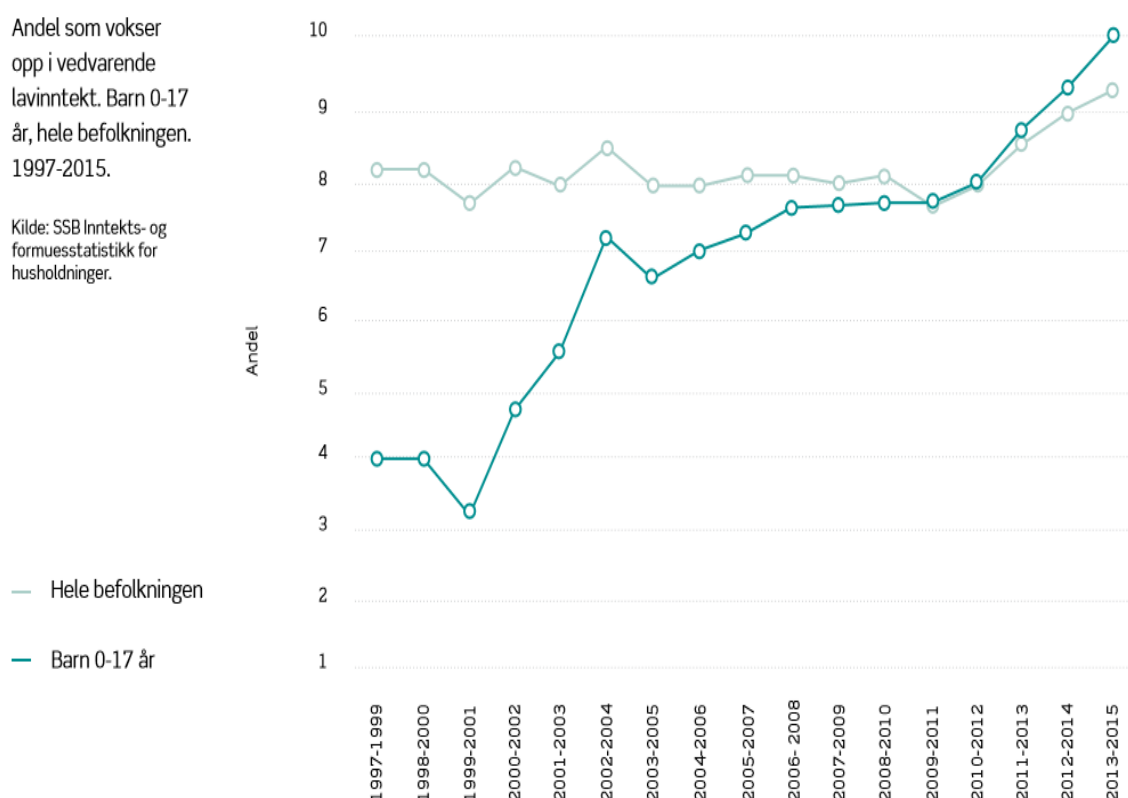
Det er ikke nødvendigvis slik at å vokse opp i en familie med lav inntekt, er det samme som å vokse opp i fattigdom. Situasjonen til hver lavinntektsfamilie vil variere, og være avhengig av hvilke bo- og leveutgifter de har. Lavinntektsmålene sier ikke noe om hvordan inntekten fordeles og prioriteres i husholdningen, men mange av disse barna risikerer likevel å vokse opp med levekårspåkjenninger og dårligere livssjanser enn andre barn (Bufdir, 2017).

Det er ulike tilnærminger til å bekjempe barnefattigdom. En forebyggende tilnærming kan være utdanning og sikre arbeid til alle. Denne er tett knyttet til en reduserende tilnærming, som innebærer å løfte familiene ut av fattigdomssituasjonen ved å heve inntekten i familien, for eksempel ved å øke stønadsoverføringer som barnetrygden. Slike tilnærminger krever i stor grad tiltak på systemnivå på nasjonalt nivå. En tredje tilnærming er en avhjelpende eller kompenserende tilnærming, som demper de uheldige konsekvensene det kan ha å vokse opp i en lavinntektsfamilie. Aktuelle tiltak kan være gratis aktivitets- og ferietilbud, gratis skolemat og foreldreveiledningsprogrammer. Disse tiltakene reduserer ikke inntektsfattigdommen umiddelbart, men kan redusere opplevelsen og negative konsekvenser av å ha svak økonomi. I tillegg kan kompenserende tiltak være en investering i barn og unges oppvekststressurser og dermed forebygge å bli fattig forelder selv (Bekken, Dahl og van der Wel, 2018). I dette prosjektet er hovedfokuset kompenserende tiltak, men både forebyggende og reduserende tiltak belyses også i de tilfeller man kan gjøre en forskjell lokalt.

Det er noe ulike oppfatninger om hvor riktig eller nyttig det er å bruke barnefattigdomsbegrepet, blant annet fordi fattigdomsbegrepet kan virke fremmedgjørende eller stigmatiserende. Det understrekes at det er viktig å unngå en «oss – dem» tankegang som forsterker opplevelse av skam og belastningen ved å ha dårlig råd.

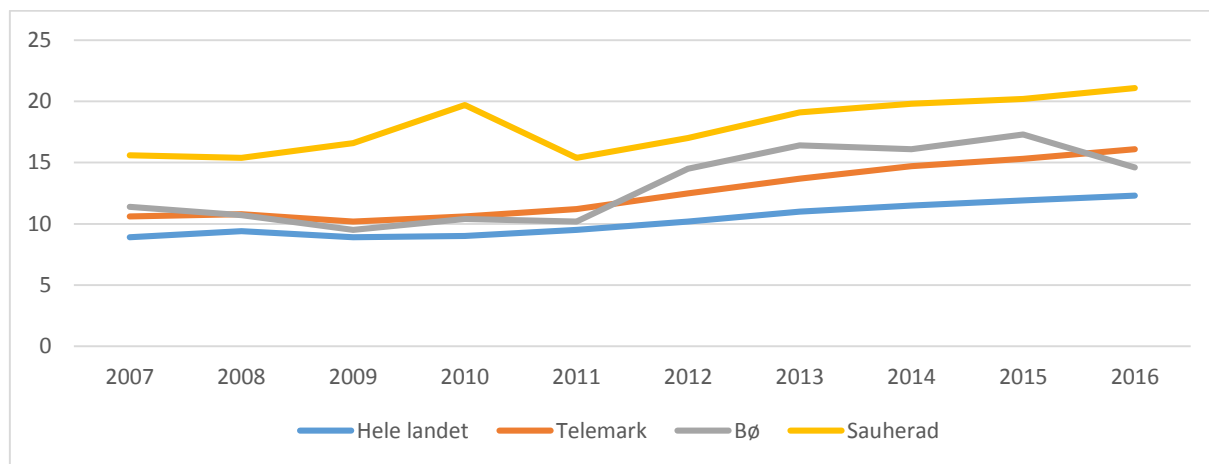
Omfang og utvikling

Barne- ungdoms- og familiedirektoratets (Bufdir) oppvekstrapport fra 2017 viser at en av ti barn i Norge i dag vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt (det vil si i minst tre år i strekk). Dette utgjør omtrent 100.000 barn på landsbasis. Andel barn som har vokst opp i vedvarende lavinntekt har tredoblet seg siden 2001, se figur 1. Mens barn tidligere hadde liten risiko for å oppleve lavinntekt, er barn nå overrepresentert i lavinntektsstatistikken. Andelen barn som vokser opp i vedvarende lavinntekt, har siden 2014 vært høyere enn andelen for befolkningen som helhet (Epland, Kirkeberg & Revold i Omholt, 2016).

Figur 1 Andel som vokser opp i vedvarende lavinntekt. Kilde: Oppvekstrapporten 2017

Også i Bø og Sauherad har andelen barn som vokser opp i lavinntekt vært økende, bortsett fra de siste to årene i Bø som viser en svak nedgang. Andelen barn som vokser opp i lavinntekt i de to kommunene er i tillegg høyere enn landssnittet, se figur 2 og 3. I Sauherad vokser så mange som 1 av 5 barn opp i lavinntektsfamilier.

Figur 2 Andelen barn (0-17 år) i lavinntektsfamilier (prosent). Kilde: SSB/Telemarksbarometeret

BARN I LAVINNTKTSHUSHOLDNINGER										
Alder 0-17 år										
År	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Hele landet	8,9	9,4	8,9	9	9,5	10,2	11	11,5	11,9	12,3
Telemark	10,6	10,8	10,2	10,6	11,2	12,5	13,7	14,7	15,3	16,1
Bø	11,4	10,7	9,5	10,4	10,2	14,5	16,4	16,1	17,3	14,6
Sauherad	15,6	15,4	16,6	19,7	15,4	17	19,1	19,8	20,2	21,1

Figur 3 Andelen barn (0-17 år) i lavinntektsfamilier (prosent). Kilde: SSB/Telemarksbarometeret

I antall utgjør prosentandelen ca. 187 barn i Bø og ca. 182 barn i Sauherad i 2016 (Bufdir.no, kommunestatistikk).

Lav inntekt henger tett sammen med yrkestilknytning. De viktigste årsakene til lav inntekt er arbeidsledighet, lav eller ingen utdanning, å være mottaker av sosialhjelp og å være enslig forsørger. Det er flere mulige forklaringer på økningen i andelen barn i familier med lavinntekt. Epland og Kirkeberg (i Bufdir 2015) har vist at hoveddelen av økningen skyldes at innvandrerbarn i stadig større grad er overrepresentert i lavinntektsgruppen. Den høye fattigdomsrisikoen i enkelte landgrupper av innvandrere, henger igjen sammen med at de voksne har problemer med å komme inn på det norske arbeidsmarkedet. I Sauherad har 74% av barn med lavinntekt innvandrerbakgrunn, mens tallet for Bø er 61%. En annen årsak til økningen av barn i familier med vedvarende lavinntekt, er underreguleringen av barnetrygden. Siden 1996 har barnetrygden ikke blitt oppjustert, og i 2001 ble også søskentillegget fjernet. For familier med lave inntekter utgjør barnetrygden en betydelig del av inntekten, og når dens realverdi synker, påvirker dette disse familienes situasjon. Beregninger fra SSB har vist at

dersom barnetrygden hadde blitt oppjustert med konsumprisindeksen og grunnbeløpet i Folketrygden ville rundt 35 000 barn blitt løftet ut av lavinntektsgruppen (Oppvekstrapporten, 2017).

Konsekvenser av å leve i fattigdom

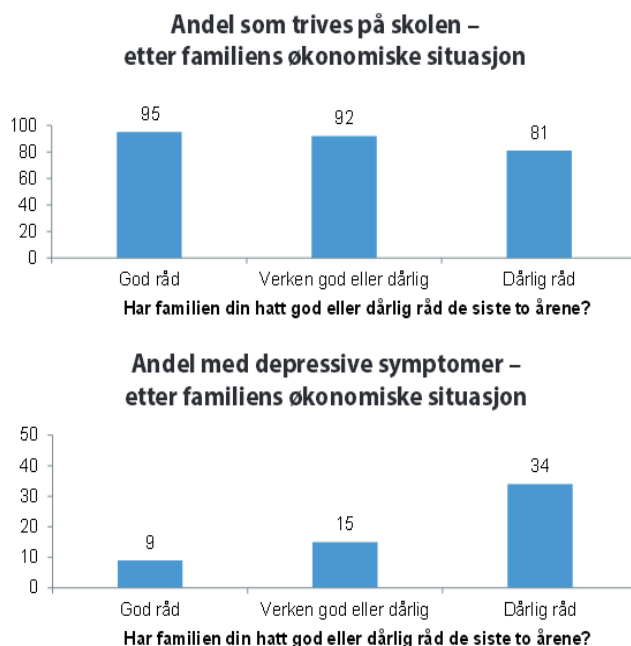
Oppvekst og levekår er viktige premisser for helse, trivsel og livskvalitet. De økonomiske, kulturelle og sosiale ressursene til foreldrene danner grunnlaget for barn og unges levekår her og nå, men den sosiale bakgrunnen har også betydning for barnas fremtidige muligheter og sosiale posisjon. Å leve med ressursmangel av ulike slag er en belastning som kan gå utover både fysisk og psykisk helse. Undersøkelser viser at barn og ungdom med lav sosioøkonomisk status generelt har et noe mer problematisk forhold til foreldre og venner, trives dårligere på skolen, har oftere fysiske og psykiske helseplager, er mer utsatt for mobbing, er mer pessimistiske med tanke på framtiden, deltar sjeldnere i organiserte fritidsaktiviteter og bruker mer av fritiden sin foran ulike skjermer enn ungdom som vokser opp i familier med mange sosioøkonomiske ressurser (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, Bekken, Dahl og van der Wel, 2018, Bufdir.no.). Dette kan bidra til en opplevelse av utenforskap, og redusere barn og unges livskvalitet. Av mer langsiktige følger av å vokse opp i familier med lav sosioøkonomisk status er dårligere helse, svakere skoleprestasjoner, høyere frafallsprosent i videregående utdanning, kortere utdanning, avbrutt yrkesaktivitet og oftere mottak av offentlige ytelser. Dette øker risikoen for å selv havne i lavinntektsgruppen som voksen.

Modellen nedenfor viser hvordan barn som bor i husholdninger med lav inntekt er utsatt for mange ulike levekårsulemper.

Barn i husholdninger med lav inntekt er utsatt for mange ulike levekårsulemp

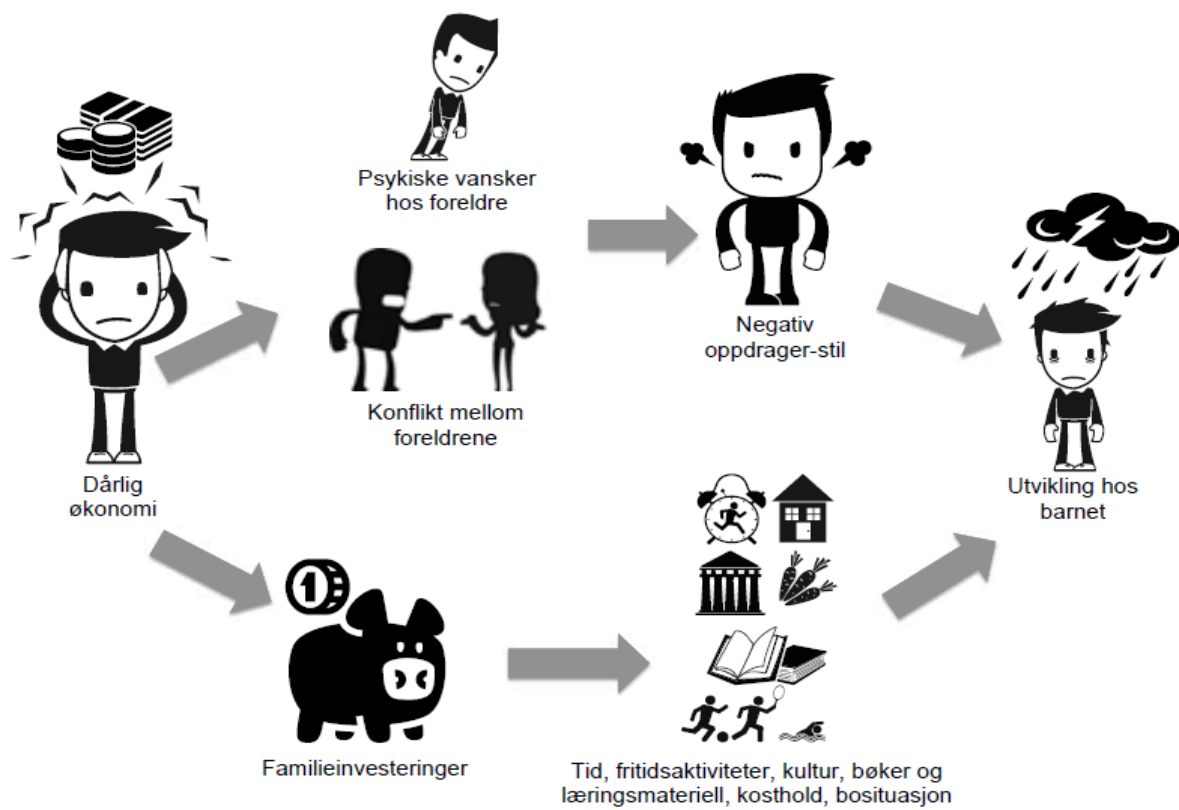

Ungdata-undersøkelsene viser også tydelige forskjeller på svar fra ungdommer fra hjem med høy og lav sosioøkonomisk posisjon. Til høyre er noen eksempler på dette (Bakken, Frøyland og Sletten 2016)

Figur 5 Sosioøkonomisk status og selvrapportert trivsel og psykiske plager fra Ungdata. Kilde: Bakken, Frøyland og Sletten 2016

Mange av risikofaktorene i barn og unges liv henger sammen med foreldrenes muligheter. Det er forsket mye for å forstå den komplekse sammenhengen mellom foreldres inntekt og barns kognitive og sosioemosjonelle utvikling. *Familiestressmodellen* tar utgangspunkt i at en families vanskelige økonomiske situasjon oppleves som stressende eller belastende. Dette skaper høyere konfliktnivå mellom foreldrene og gjør at foreldrene selv utvikler mer atferds- og emosjonelle problemer som igjen påvirker deres oppdragerpraksis. Foreldrene blir strengere, mindre involvert og mer inkonsekvent i sitt samspill med barna, som får konsekvenser for barnas psykiske helse. *Familieinvesteringsperspektivet* tar utgangspunkt i hvilken grad familien har råd til å gjøre investeringer i familien; kjøpe varer og tjenester som for eksempel barnepass, mat, bolig, stimulerende leker og aktiviteter, hvilket nabolag familien har råd til å bosette seg i, hvilke medisinske tjenester familien har tilgjengelig, og i hvilken grad de har fritid å bruke sammen med barna sine. Dersom man har lav inntekt har man i mindre grad mulighet til å gjøre investeringer som har positive konsekvenser for barnas utvikling. Familieinvesteringsperspektivet har i størst grad vært benyttet for å forklare sosioøkonomiske forskjeller i barn og unges kognitive utvikling og skoleprestasjoner, mens familiestressmodellen forklarer sosioøkonomiske forskjeller i barn og unges psykiske helse. Forskere har tatt til orde for en kombinasjon av de to perspektivene for bedre å forstå den komplekse sammenhengen mellom lav inntekt og barns kognitive og sosioemosjonelle utvikling (Bøe 2015), se figur 6.

Figur 6 En illustrasjon av overføringsmekanismer fra dårlig økonomi til barns utvikling. Kombinasjon av familiestressmodellen og familieinvesteringsperspektivet. Kilde: Bøe 2015

Hvilke tiltak finnes i dag?

Arbeid med å redusere barnefattigdom har allerede vært på agendaen i flere år i Midt-Telemark. I 2011-2012 ble det gjennomført et interkommunalt prosjekt i Bø, Sauherad og Nome som resulterte i en tiltaksplan mot barnefattigdom i Midt-Telemark. Rapportene som nå foreligger kan sees som en videreføring av dette arbeidet. Flere av de foreslåtte tiltakene i tiltaksplanen er realisert, blant annet er det nå familieveiledere i både Bø og Sauherad og utstyrssentraler etablert i begge kommuner. Sauherad tilbyr aktivitetstilbud i skoleferiene og aktivitetskort er blitt et fast tiltak i Bø som forvaltes av NAV. Ferie for alle og svømmekurs er eksempler på tiltak som gjennomføres på fast basis med deltakere fra Bø og Sauherad. Gode transportrutiner til fritidsaktiviteter er derimot fortsatt en utfordring, og det mangler fortsatt møteplasser for ungdommer som ikke krever betaling eller spesielle ferdigheter. Målet om at alle barn skal ha tilbud om ett organisert fritidstilbud er ikke oppnådd, og mange av aktørene som tilbyr aktiviteter til barn og unge opplever det utfordrende å følge opp familier som kan ha behov for tilrettelegging (se vedlagte aktivitetsrapporter). Videre understrekes det at det fortsatt er behov for bedre samordning av de offentlige tjenestene som er involvert i familier som har sammensatte utfordringer.

Informasjon om hvilke tiltak som finnes i dag, hvordan disse fungerer, samt hvilke nye tiltak kommunene bør prioritere fremover, baseres på kartleggingssamtaler med representanter fra ulike tjenester i kommunen og fra Frivilligsentralen / Røde Kors. I tillegg er alle frivillige lag og organisasjoner som tilbyr aktivitet for barn og unge blitt kontaktet og kartlagt (se vedlagte aktivitetsrapporter). Følgende tjenester og personer er intervjuet:

- Ledende helsesøstre Bø og Sauherad
- Prosjektleder barnevern og arbeidspakke tidlig innsats og forebygging barn og unge, Bø og Sauherad
- Kommunepsykolog Bø og Sauherad
- Kommuneoverlege Bø og Sauherad (+Nome)
- Flyktningtjenesten (teammøte) Bø og TIK (avdelingsleder) Sauherad
- Kommunalsjef oppvekst Bø og Sauherad
- Representanter fra eining for Kultur og fritid Bø
- Representanter fra Frisklivssentralen Bø og Sauherad (+Nome)
- Økonomirådgiver NAV Bø

- Daglig leder Frivilligsentralen i Bø og representant for Bø Røde Kors

I tillegg har det blitt innhentet informasjon via e-post, fra formelle og uformelle møter der temaet er belyst og fra arbeidsgruppa «tidlig innsats og forebygging barn og unge».

Tiltakene som beskrives i denne oversikten er tiltak som aktørene har pekt på som relevante for å bekjempe barnefattigdom. Det vil likevel være mange tiltak i de ulike tjenestene som ikke er med i denne oversikten, men som likevel indirekte kan virke positivt for familier med lavinntekt.

Redusert betaling og gratis kjernetid i barnehagen

Redusert foreldrebetaling og gratis kjernetid for 3-, 4- og 5-åringer i barnehagen er en nasjonal ordning som ble innført i 2015. Ordningen med redusert foreldrebetaling går ut på at ingen skal betale mer enn 6 prosent av inntekten sin til barnehagen. Dette gjelder både kommunale og private barnehager. Gratis kjernetid innebærer at husholdninger med lav inntekt (under 450 000 i 2017) har rett til 20 timers gratis oppholdstid i barnehagen per uke. Familiene må søke på disse tilbudene, og skjema ligger på kommunenes hjemmeside. Erfaringer tilsier at det er lav terskel og lite stigma forbundet med å søke på dette, og ordningen er etterhvert blitt godt kjent.

I Bø ble det i 2017 gjort vedtak om redusert foreldrebetaling for ca. 800 000 kr. Dette innebærer at rundt 90 barn fordelt på om lag 55 husholdninger ble berørt av ordningen. 55 barn hadde tilbud om gratis kjernetid.

I Sauherad ble det gjort vedtak om redusert foreldrebetaling for ca. 225 000 kr. Dette innebærer 28 barn fordelt på 22 husholdninger. 19 barn har gratis kjernetid i Sauherad per i dag.

Frem til 2018 har Tjeneste for integrering og kompetanse (TIK) i Sauherad finansiert barnehage for flyktninger i 5 år. Mange av disse ville ellers vært i målgruppa for ordningen. Fra 2018 søker disse familiene isteden om redusert foreldrebetaling og gratis kjernetid.

SFO

Ved behov for støtte til SFO, er det ingen andre ordninger en å søke om støtte fra NAV. Har ikke fått tall på hvor mange dette gjelder.

TIK i Sauherad betaler SFO i den perioden man får integreringstilskudd, det vil si i 5 år.

I Bø er SFO åpen i 4 ferieuker (uka før skolestart på høsten, høstferie, vinterferie og uka etter skoleslutt på sommeren).

I Sauherad er SFO åpen i høstferien, i romjulen, vinterferien, to dager i påskeuken og i sommerferien unntatt juli måned.

Leksehjelp

Kommuner er pålagt å tilby leksehjelp til elever i grunnskolen, men velger selv hvordan dette skal organiseres.

På Bø skole bruker 31 elever på 3. 4. og 5. trinn tilbud om leksehjelp.

På Folkestad skole bruker 36 elever på 3-7. trinn leksehjelp.

I Sauherad bruker 47 elever på 3. 4. og 7. trinn leksehjelp en dag per uke, og 35 elever på 5. og 6. trinn leksehjelp to dager per uke.

Andre tiltak i skolen

- På alle foreldremøter gis det råd om læringsbetingelser i hjemmet, og i utviklingssamtaler med elever er det fokus på sosial deltakelse.
- Skolene har noe sport - og fritidsutstyr selv, og kan ellers bruke utstyrssentralene i Bø og Sauherad. Uvisst hvor mye disse brukes av skolene.
- I Bø er det en koordinator i 50% stilling rettet mot minoritetsspråklige som betjener alle de tre skolene.
- Prosjektet ”Liv og Røre”. Fokus på aktivitet i læringssituasjoner (foreløpig i 8. trinn, men skal utvides), skolemåltider, mat i kantine og SFO.

Flyktningtjenesten i Bø

Dekker utgifter til medlemskontingenter og utstyr for inntil 2000 kr per barn per år de første to årene etter bosetting.

TIK Sauherad

Har familieveiledning i grupper og driver utlånssentral.

Frisklivssentralen i Midt-Telemark

Frisklivssentralen er et lavterskeltilbud uten egenandeler. Frisklivssentralen gir et tilbud til barn, unge og deres foresatte om hjelp til å endre vaner knyttet til fysisk aktivitet og/eller

kosthold. Som ledd i dette arbeidet får man hjelp til å finne eksisterende aktivitetstilbud i nærmiljøet.

Frisklivssentralen koordinerer også idrettsstudenter som har aktivitetsgrupper i barnehager og SFO. Ca. 100 barn får tilbud om 1 times fysisk aktivitet ukentlig som del av dette tiltaket. Tiltaket virker ikke stigmatiserende fordi alle barna rullerer på å være med i aktivitetsgruppene.

Aktivitetskortet i Bø

Aktivitetskortet er et samarbeid mellom NAV, eining for kultur og fritid og aktørene som bidrar med aktivitet. Aktivitetskortet dekker årlig fem besøk på kino, fem besøk i Gullbringbadet, ett besøk i Bø Sommarland, Hallo Venn og klatreparken Høyt og Lavt.

Antall utdelte aktivitetskort siden oppstart i 2013:

År	2013	2014	2015	2016	2017
Antall	72	64	115	89	72

Erfaringene tilsier at aktivitetskortet virker lite stigmatiserende. NAV har rutine for å informere om og tilby aktivitetskortet til familier med lav inntekt. I tillegg tar lærere, helsesøstre, flyktningkonsulenter og andre kontakt med NAV når de ser familier som kan ha behov. Det har vært forsøkt å etablere Aktivitetskort også for barn og unge i Sauherad, men bidragsyterne i Bø har ikke ønsket å være med på den samme ordningen i Sauherad da det innebærer et betydelig inntektstap/utgift for bidragsyterne.

Bø kulturskole

Har fra 2018 opprettet ti friplasser for familier med under 430 000 kroner i netto skattbar inntekt. Det er søkt om 7 friplasser våren 2018, samt 9 stk. tilhørende skolemusikken.

Sauherad kulturskole

Har tilbud om friplasser, og fått en søknad årlig siste to år. Familie med to søsken har fått tilbud om friplass skoleåret 2017/2018, det vil si to friplasser.

Sommer og Vinter i Sauherad

Sommer og Vinter i Sauherad er et stort spekter av aktiviteter for barn og unge fra 5. -10. klasse i vinterferien og sommerferien. Kulturkontoret i kommunen organiserer dette, og

kjøper tjenester av de en ønsker skal holde en aktivitet. Det kan være frivillige organisasjoner, men også andre tilbydere. Hver aktivitetsdag koster kr 50,- og inkluderer lunsj.

På sommer i Sauherad er det i snitt 125 deltakere (fordelt på 5 dager). På vinter i Sauherad er det i snitt 60-70 deltakere (fordelt på 5 dager).

Kulturkontoret i Sauherad arrangerer også en rekke enkeltstående aktiviteter som er gratis:

- HipHop-kurs for mellomtrinnet og ungdomsskoleelever
- Kveldsskjøring i alpinbakken på Lifjell for ungdomsskoleelever, med mulighet for gratis lån av utstyr, gratis instruktører og gratis transport.
- «Tonesprak og skribleri» skal i gang i april 2018 for elever fra 5. – 10. trinn. Her lekes det med musikk, sang og dans, tekster som man kan lage og gjøre noe med.
- Bowlingtur er under planlegging, og mye annet som ungdommene har ønsket seg.

Ferie for alle – Røde Kors

Ferie for alle er et gratis ferietilbud for familier som strever økonomisk. Ferietilbudet foregår i skoleferiene og består av mange ulike aktiviteter. Tilbudet er for hele familien for å skape felles opplevelser og minner som de kanskje ellers ikke ville få. Familier kan ikke søke om Ferie for alle som privatperson, men må henvende seg til NAV-kontoret, skolehelsetjenesten, barnevernstjenesten, flyktningtjenesten eller andre offentlige instanser som hjelpe med å sende inn søknaden på vegne av familien. I Telemark er det Telemark Røde Kors som gjennomfører ferieoppholdene, og de er i kontakt med det lokale hjelpeapparatet for å komme i kontakt med familier i målgruppen som kan ha nytte av tilbudet.

Oversikt over familier som har deltatt på Ferie for alle i 2017:

Kommune	Vinterferie	Påskeferie	Sommerferie	Høstferie	Juleferie	Total
	Antall deltakere	Antall deltakere	Antall deltakere	Antall deltakere	Antall deltakere	Antall deltakere
Sauherad	3		7		11	21
Bø		7	9	10	6	32
Total Telemark						378

Erfaringene er at det er få norske familier som har vært påmeldt, selv om en vet at behovet er like stort hos disse barna som hos minoritetsbarn. Røde Kors er opptatt av muligheten dette

tilbudet potensielt kan være til å skape et nettverk for minoritetsfamiliene i lokalsamfunnet. Det er to viktige faktorer for familier å lykkes i Norge og det er språk og nettverk. Ferietilbudet en ypperlig anledning til å skape nettverk under hyggelig omgivelser. Det er behov for bedre samarbeid på tvers i kommunene slik at dette blir bedre koordinert. På grunn av begrenset kapasitet er det ca 40 % som får avslag på søknaden.

Utstyrssentral – utlån av sports- og fritidsutstyr

Sauherad har en utlånsentral som alle innbyggerne i Sauherad kan låne. Sentralen ligger på Akkerhaugen, og det er TIK som administrerer utlånene. I 2017 var det ca 125 utlån. I 2018 har det vært en kraftig økning de tre første månedene med ca 550 utlån i januar – mars.

Bø har utstyrssentral som Bø frivilligsentral administrerer. Denne er i 2018 blitt tilknyttet den nasjonale foreningen for utstyr banker – BUA. Foreningens formål er å stimulere til økt aktivitet, og gjennom det bidra til sosial inkludering og økt deltakelse i helsefremmende aktiviteter for barn og unge uavhengig av sosioøkonomisk status. Som medlem i foreningen får man et digitalt verktøy for å administrere ut- og innlevering, samt markedsføring av utstyr banken. I 2017 var det om lag 170 utlån, og det forventes en økning i 2018.

Bø kino

Bø kino har grønn dag x 1 i uka der man kan gå 2 for 1.

Gratis møteplasser for barn og unge

Bø folkebibliotek og Gullbring brukes som møteplasser for barn og unge etter skoletid.

Frivilligsentralen har «Etter skoletid» for barn i 5. -7. klasse hver tirsdag, men dette koster kr 150,- pr skolehalvår. Dette inkluderer gratis mat og frukt. Gjennomsnittlig var det 44 barn som deltok høsten 2017. 5 barn fikk gratis plass i 2017. I tillegg ble to medlemskontingent strøket etter gjentatt purring.

Søknad om barnefattigdomsmidler fra Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)

I 2015 ga regjeringen ut en nasjonal strategi med 64 tiltak for å forebygge at barnefattigdom går i arv og dempe negative konsekvenser av å vokse opp i familier med vedvarende lavinntekt (Bufdir, 2015). Redusert betaling og gratis kjernetid i barnehagen er to av disse tiltakene. Et annet tiltak er en nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom som forvaltes av Bufdir. Tilskuddsordningen mot barnefattigdom bygger på *Fritidserklæringen* og skal bidra til at alle barn, uavhengig av foreldrenes sosiale og økonomiske situasjon, skal ha mulighet til å

delta jevnlig i minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre. Offentlige instanser, private aktører og frivillige organisasjoner kan søke om midler årlig. Tilbudene det søkes om midler til skal så langt det er mulig ha lave eller ingen kostnader. Kommunen må bekrefte at de vil kunngjøre ordningen lokalt og vurdere og prioritere søknader tilknyttet kommunen. Kommunen må også oppnevne en kontaktperson for tilskuddsordningen og sørge for en knutepunktfunksjon. For tiden (2018) er dette Terje Kili i Bø og Hilda Sørum i Sauherad.

Sauherad har årlig søkt om midler, og skole, barnehage, Nav, barnevern, helse og kultur har deltatt i søknadsprosess. Eksempler på aktiviteter det er søkt om midler til er aktivitetskort, ungdomskafe, utstyrssentral, Sommer og Vinter i Sauherad, aktiviteter på skole og SFO, tilskudd til idrettslag som kan dekke kontingenter, utstyr osv. Utstyrssentral og Sommer og Vinter i Sauherad er etablerte og vellykkede tiltak. Idrettslagene har fått noen kroner til kompensasjon for utgiftsdekning, men idrettslagene erfarer at ingen eller svært få søker idrettslagene om hjelp til å dekke kontingent og utstyr. Familier lar heller være å betale, og etter en purring sletter idrettslaget kontingenten. Som tidligere beskrevet er ikke aktivitetskort blitt realisert. Heller ikke ungdomskafe er gjennomført. Erfaringsmessig er det vanskelig å gjennomføre nye tiltak som kommer på toppen av en allerede full arbeidsdag. Hvis man hadde en ansatt med ressurser til å følge opp tiltakene kunne man fått til mye mer med midlene som tildeles. Videre er det en utfordring å gjøre de ulike tilbudene kjent, og det skal mye til for at alle i målgruppa er informert om tilbudene.

I Bø er det i hovedsak Frivilligsentralen som har søkt og fått barnefattigdomsmidler fra Bufdir. Midlene er primært brukt til utstyrssentralen og etter skoletid tilbud for barn i 5-7. klasse.

Nye tiltak

Selv om det finnes flere tiltak i dag, er det stor enighet om at det er behov for å videreutvikle eksisterende tiltak og etablere nye tiltak. Sammenhengene mellom barns utvikling, levekårsulemper og familiens ressurser er komplekse. Kompleksiteten i barnefattigdommen understreker behovet for en samordnet og helhetlig innsats. Økonomiske virkemidler er viktige, men løser ikke alle de sammensatte problemene som mange lavinntektsfamilier har. Økonomiske virkemidler må derfor kombineres med tilpassede tjenester og tiltak lokalt.

Nasjonale anbefalinger

Forskning har resultert i noen anbefalinger når lokale tiltak skal utformes. De følgende anbefalingene er primært hentet fra rapportene *Barnefattigdom, helse og livssjanser. Hva kan kommunene gjøre?* (Bekken, Dahl og van der Wel 2018) og *Helhetlig tiltak mot barnefattigdom – en kunnskapsoversikt* (Fløtten og Grødem 2014).

- Barn og unges levekår bør inkluderes i kommunale planer og være prioritert politisk.
- Tiltak som kan hjelpe barn og unge fra lavinntektsfamilier kan være målrettede, men bør gjøres innenfor rammen av tiltak for alle for å unngå stigmatisering. Universelle tiltak har den fordelen at det kommer hele barnebefolkningen til gode. Barnehager og skoler er universelle arenaer som kan redusere sosiale ulikheter for barn og ungdoms muligheter til kognitiv, språklig, emosjonell og sosial utvikling og vekst. Dette kan bidra til å redusere sosiale ulikheter i skoleprestasjoner og frafall fra den videregående opplæringen. Nok tilgjengelige barnehageplasser og en styrking av disse tjenestene er derfor viktig.
- Tiltak rettet mot familiene bør være helhetlige, det vil si å kombinere et foreldreperspektiv og et barneperspektiv samtidig. Det innebærer å både styrke foreldrenes økonomiske, sosiale og kulturelle posisjon og styrke barnas livssituasjon her og nå. Familien bør følges opp på flere områder samtidig – som arbeid, helse, bolig, utdanning – og at de som følger opp familien koordinerer sin innsats. Videre viser det seg at familiene bør få tett oppfølging og ha en kontaktperson i kommunen å forholde seg til. Betydningen av medvirkning, myndiggjøring og å møte familier som likeverdige er avgjørende for å lykkes.
- Tidlig innsats bør prioriteres. Effekten av innsats er størst jo tidligere vansker hos barn oppdages og tiltak settes inn. Analyser gjort av Bufdir har eksempelvis vist at de samfunnsøkonomiske gevinstene av et forbedret tilbud til utsatte sped- og småbarn mellom 0-3 år og deres foreldre kan være nesten 1,2 mrd. kroner over et helt livsløp for et

årskull barn. I tillegg er det åpenbar gevinst for det enkelte barn og familien (Bufdir, 2015).

- Tiltak bør evalueres. En utfordring når man ønsker å bedre situasjonen til barn som vokser opp i familier med dårlige økonomiske kår, er å avklare om tiltakene som iverksettes har en positiv effekt på barns situasjon på kort eller lang sikt. Helst bør barnas livssituasjon bedres her og nå, og i tillegg bør tiltakene som iverksettes, øke sannsynligheten for at barna klarer seg bedre i utdanningssystem og arbeidsliv enn de ville gjort dersom tiltakene ikke hadde blitt iverksatt. Det er satt i verk mange tiltak mot fattigdom i norske kommuner, men mange er ikke evaluert. Selv om mange av tiltakene kan være vanskelig å måle, er det behov for systematiske evalueringer av tiltak for å få mer kunnskap om virkninger.

De to rapportene beskriver også noen lovende praksiser som er konkrete tiltak som er prøvd ut med gode resultater:

Levekårsteam

For de fleste er kommunens basistilbud tilstrekkelig for gode levekår og trivsel. Noen har derimot behov for mer hjelp og tettere oppfølging. Levekårsteam er en tjenestemodell som ble etablert etter Simba-prosjektet i Drammen kommune (Gustavsén 2012). Levekårsteamet er et tverretattlig team med medarbeidere fra Senter for oppvekst og NAV som arbeider med levekårsutsatte familier. Målet er å hjelpe familiene til å bli selvhjulpne og komme ut av fattigdommen. Brukermedvirkning og myndiggjøring er sentralt. Levekårsteamet gjennomfører hjemmebesøk med kartlegging av familiens samlede levekårssituasjon, med et særskilt blikk på barna og deres behov. Teamet koordinerer de ulike tjenestene som er involvert og sørger for rask saksbehandling. Levekårsteamet jobber både direkte med familiene/brukerne og med kompetansehevende tiltak for å forhindre utenforskap. Det er utarbeidet egne retningslinjer for teamets mandat og myndighet.

Levekårsteam må sees i sammenheng med et omfattende prosjekt som er initiert av Arbeids- og velferdsdirektoratet som del av Nasjonal strategi mot barnefattigdom; *HOLF-modellen*. HOLF står for helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier, og er en modell som nå prøves ut på 29 NAV-kontor. Hensikten med modellen er å motvirke fattigdom og dets konsekvenser gjennom koordinerte tjenester som understøtter familiens økonomi, forbedrer familiens arbeids- og boligsituasjon og øker barnas sosiale deltakelse. NAV-kontorene som prøver ut modellen har tilsatt to familiekoordinatorer som skal følge opp familiene og samarbeide med

øvrige tjenesteområder i kommunene. Prosjektets utprøvningsfase er fra 2016 og ut 2018, og evalueres av Høyskolen i Oslo og Akershus. Resultatene vil danne grunnlag for NAVs videre valg av oppfølgingsmodeller for familier med vedvarende lavinntekt (NAV 2016).

Familie – og foreldreveiledning

Hvordan foreldrene har det – økonomisk, psykisk og fysisk – påvirker mulighetene de har til å være trygge foreldre for sine barn. Foreldreveiledningsprogram som setter søkelys på oppdragerpraksis, og spesielt på relasjon og samspill mellom barn og foreldre viser positiv effekt når det gjelder foreldrenes engasjement, opplevelse av mestring i foreldrerollen, økt bruk av positiv disiplin og bedre kommunikasjon med barna. Gruppebaserte foreldreprogram virker ekstra positivt fordi det legger til rette for at foreldrene kan dele erfaringer og bygge nettverk. Det fremheves at kultursensitivitet og forståelse hos offentlig ansatte i møte med sårbare grupper er viktig. Videre bør ansatte dreie fra en problemorientert tilnærming til en ressursorientert tilnærming. Et eksempel på anbefalt familieveiledningsprogram er ICDP (International Child Development Program). Mødre med minoritetsbakgrunn rapporterer å ha hatt særlig nytte av programmet. TIK i Sauherad tilbyr dette i dag, og tiltaket kan med fordel tilbys til flere.

Styrke det tverrfaglige samarbeidet

Samarbeid mellom tjenestene er viktig for å etablere tidlig innsats for å redusere negative konsekvenser av barnefattigdom. Lenvik kommune har brukt FNs barnekonvensjon som grunnlag for all tjenester til barn og unge i prosjektet *Sjumilssteget*. Kommunen har blant annet utviklet og innført et system for tverrfaglige møter i skoler, barnehager og helsestasjoner der foreldre og barn er delaktige. Det er også utarbeidet en håndbok for gjennomføring av de tverrfaglige møtene.

Fritidspass

Med et fritidspass kan barn og unge fra familier med lav inntekt få betalt kontingenten i en forening barnet ønsker å bli medlem av fra kommunen. Målet er å gi barn og unge like muligheter til å delta i fritidsaktiviteter. For å redusere barrieren med å søke om et fritidspass får alle familiene med inntekt under et visst nivå fritidspasset automatisk tilsendt i posten fra kommunen. Når man får passet tar man det med til den aktuelle foreningen barnet ønsker å delta i, og foreningen får kontingenten refundert fra kommunen. Å fremvise et slikt pass kan

imidlertid virke stigmatiserende, og tiltak som kan usynliggjøre at familien får tilbudet gratis eller redusert er derfor en fordel.

Allemed er et gratis verktøy som kan brukes til å skape diskusjon og finne gode løsninger på hva man kan gjøre for å få alle med og hindre utenforskap. Verktøyet finnes i to versjoner; en for kommune og en for frivillighet. **ALLEMED**-verktøyene kan brukes på foreldremøter eller styremøter, under et seminar, på trener-, og ledersamlinger osv. <http://www.allemed.no/>

I tillegg fremheves Ferie for alle og BUA / utstyrssentraler som lovende praksiser.

Lokale anbefalinger

Basert på innspill fra kartleggingssamtalene er følgende tiltak foreslått:

På tvers av tjenester og arenaer

- 1) Mange har pekt på betydningen av å følge opp både foreldre og barn samtidig, og en bedre samordning av de kommunale tjenestene. Det er behov for å bygge opp gode systemer for det tverrfaglige arbeidet i kommunene. Det innebærer blant annet faste møtepunkter, felles språk og arbeidsmetodikk og tydelige ansvarsbeskrivelser for de ulike tjenestene. Videre bør det etableres rutiner som sikrer at familier i målgruppa får informasjon om aktuelle tiltak som finnes. Forslag til foreldreveiledningsprogram de ulike tjenestene med fordel kan samarbeide om er ICDP (international child development program) og PTMO (parent management training). I tillegg er BTI – modell for tverrfaglig innsats og Familiens hus – samlokalisering og felles ledelse av helsestasjon, barnevern og PPT foreslått.
- 2) Styrke kompetansen til alle som jobber med barn, unge og familier (barnehageansatte, lærere, miljøarbeidere, NAV-ansatte, PPT-rådgivere, barnevernspedagoger, helsesøstre og frivillige) knyttet til å redusere sosial ulikhet og hvordan man kan bygge ned barrierer som hindrer lik tilgang og bruk av de kommunale tjenestene uavhengig av bakgrunn. Det er behov for kompetanse knyttet til helhetlige og styrkebaserte tiltak, kommunikasjon som fremmer myndiggjøring og mestring, brukermedvirkning, hvordan man kan forebygge sosial kontroll som kan ekskludere barn og unge fra fritidsaktiviteter, skoleturer m.m., hvordan sosioøkonomisk status kan kartlegges og følges opp med tiltak som ikke virker stigmatiserende og krenkende m.m.

Barnehager og skole

- 3) Mat, lekser og fritidsaktiviteter bør integreres i skolen og/eller i SFO. Dette kan for eksempel gjøres som en videreutvikling av Liv og Røre. Utprøving av heldagsskole er foreslått. Dette kan bidra til å redusere sosial ulikhet når det gjelder kosthold, skoleprestasjoner og fysisk aktivitet.
- 4) Gratis frukt og mat i barnehagene.
- 5) Redusert foreldrebetaling på SFO til familier med lav inntekt.
- 6) Nok barnehageplasser til alle.
- 7) Åpen barnehage og SFO i feriene, spesielt med tanke på barn som ikke reiser på ferie.
- 8) Utvikle skolen som helsefremmende møtearena for familier ved for eksempel å tilby familiemiddag en dag i uka på SFO.

Helse

- 9) Styrke det lokale helsetilbudet til barn og unge med psykiske plager. Utvide helsestasjon for ungdom, styrke helsestasjon og skolehelsetjenesten og etablere UngArena er konkrete forslag.

Arbeid

- 10) Flere kombinerte praksisplasser/språktrening for minoritetsspråklige.

Bolig

- 11) Boligfelt med mangfold der barn og unge, studenter, eldre og mennesker med ulik kulturell bakgrunn bor. Det understrekes at sosiale- og kommunale boliger ikke bør samles på ett sted.
- 12) Det bør være nok boliger til alle, og det bør tilbys noen rimelige boliger slik at flere kan eie egen bolig. Forslag om at boligstiftelsen bygger rimelige boliger. Prosjektet «Fra eie til leie» i Tromsø kommune kan brukes som utgangspunkt
<http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/Komp/avsluttende%20prosjektrapport%20leie%20til%20eie.pdf>

Fritid

- 13) Etablere flere møtearenaer for barn og unge. Ungdomsklubb som ungdommene er med å utforme er foreslått. Videre kan Frivilligsentralen utnyttes i større grad som møteplass,

men krever da en ansattressurs / miljøarbeiderstilling. I Sauherad er det foreslått å knytte bibliotek, kulturskole og møteplass sammen når ny skole skal bygges.

- 14) Opprette en aktivitetskoordinator i kommunen som er bindeledd mellom kommunalt ansatte og frivillige lag og organisasjoner. Aktivitetskoordinatoren bør ha oversikt over aktivitetstilbud og støtteordninger, hjelpe frivillige lag med søknader om tilskudd og utvikle rutiner/system for samkjøring og transport til fritidsaktiviteter. Aktivitetskoordinatoren kan med fordel ha delt kontorplass; både på kulturkontoret i kommunen og på Frivilligsentralen for å understøtte bindeleddsfunksjonen.
- 15) En samlet web-basert oversikt over alle aktivitetstilbud i kommunen, tilsvarende <https://www.fritid123.no/> for Modum, Sigdal og Krødsherad kommuner.
- 16) Kontingentskasse der det settes av en viss sum fra kommunens budsjett hvert år som familier og frivillige lag kan søke om å få dekket kontigenter og deltakeravgifter. For frivillige organisasjoner bør det være et krav om registrerte kontaktopplysninger, informasjon om aktiviteten og levert årsmøteprotokoll for å få tilskudd.
- 17) Transportbistand til fritidsaktiviteter er viktig for å sikre muligheter for alle til å delta. Bedre busstilbud mellom Sauherad og Bø på kveldstid og gratis eller billige busskort for ungdom er foreslått. Videre er det foreslått å utvikle gode systemer for fellesskjøring og skyss til organiserte fritidstilbud, se også punkt 14.
- 18) Tettere samarbeid mellom frivillige, studenter og kommunen. Utarbeide frivillighetspolitikk og samarbeidsavtaler.
- 19) Utvikle utstyrssentralene slik at lånere også kan få opplæring i bruk av utstyr, tips om hvor utstyret kan brukes/aktiviteter i nærområdet.
- 20) Flere aktiviteter i feriene. Sommer og Vinter i Sauherad kan også etableres i Bø, barn i lavinntektsfamilier bør få gratis sesongkort i Sommarland og i klatreparken Høyt og Lavt.

Avslutning

Det er foreslått en rekke tiltak for å nå målet om å redusere negative konsekvenser av å vokse opp i lavinntektsfamilier. Noen av tiltakene er omfattende, mens andre er enkle og krever mindre for å gjennomføres. Mange av tiltakene som er foreslått vil det også være mulig å søke om tilskudd til å gjennomføre. Flere av tiltakene jobbes det med fra flere hold, og det er viktig å bygge på eksisterende tjenester og prosjekter. Videre er det viktig å se resultatene av denne kartleggingen i sammenheng med resultatene og anbefalingene fra de ulike arbeidspakkene knyttet til kommunesammenslåingen. I intensjonsavtalen for ny kommune er forebyggende

arbeid fremhevet som satsingsområde, og tidlig innsats skal styre utviklingen av tjenestene på alle fagområder. For at intensjonene skal realiseres er det av stor betydning at innspillene som er kommet fram i denne kartleggingen tas på alvor og jobbes med videre. Rapportene sendes nå til administrativ behandling i rådmannens ledergruppe, og det anbefales at de også behandles politisk. Rapportene vil for øvrig også oversendes Telemark fylkeskommune som har bidratt til at arbeidet har kunnet finne sted. Takk til fylkeskommunen, og ikke minst til alle som har bidratt med kunnskap og innspill.

Kilder

- Bakken, A., Frøyland, L.R., Sletten, M.A. (2016) *Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdataundersøkelsene?* NOVA-rapport 3/16, Oslo: NOVA/HiOA. Hentet fra: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2016/Sosiale-forskjeller-i-unges-liv>
- Bekken, W., Dahl, E., og Wel, K. v.d. (2018) *Barnefattigdom, helse og livssjanser: Hva kan kommunene gjøre?* OsloMet Rapport 2018 nr.2 Hentet fra: <http://www.hioa.no/Forskning-og-utvikling/Hva-forsker-HiOA-paa/Forskning-og-utvikling-ved-Fakultet-for-samfunnsvitenskap/Sosialforsk/Sosiale-ulikheter-i-helse/Ny-rapportserie-Sosiale-ulikheter-i-helse-blant-barn-og-unge>
- BUFdir (2015) *Barn som lever i fattigdom: Regjeringens strategi (2015 - 2017)* Hentet fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/ff601d1ab03d4f2dad1e86e706dc4fd3/barn-som-lever-i-fattigdom_q-1230-b.pdf
- BUFdir (2016) *Kunnskapsgrunnlag barnefattigdom*. Hentet fra: https://www.bufdir.no/Global/Kunnskapsgrunnlag_barnefattigdom_Digital_2016.pdf
- BUFdir (2017). *Oppvekstrapporten 2017. Økte forskjeller – gjør det noe?* Hentet fra: https://www.bufdir.no/PageFiles/32639/Oppvekstrapporten_2017.pdf
- BUFdir (2018) *Barn som lever i fattigdom. Rapport om arbeidet med regjeringens strategi 2015–2017*. Hentet fra: https://www.bufdir.no/Global/Barn_som_lever_i_fattigdom.pdf
- Bufdir.no Barnefattigdom kommunestatistikk. Hentet fra: [https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnefattigdom/?region\[\]=K0821®ion\[\]=K0822](https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnefattigdom/?region[]=K0821®ion[]=K0822)
- Bøe, T. (2015). *Sosioøkonomisk status og barn og unges psykologiske utvikling: Familiestressmodellen og familieinvesteringsperspektivet*. Helsedirektoratet. Hentet fra: <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/1045/Sosioøkonomisk%20status%20og%20barn%20og%20unges%20psykologiske%20utvikling%20IS-2412.pdf>
- Dahl, E., Bergsli, H., og Wel, K. v.d. (2014) *Sosial ulikhet i helse: En norsk kunnskapsoversikt*. Institutt for samfunnsfag/Sosialforsk, Høgskolen i Oslo og Akershus. Hentet fra: <http://www.hioa.no/Forskning-og-utvikling/Hva-forsker-HiOA-paa/Forskning-og-utvikling-ved-Fakultet-for-samfunnsvitenskap/Sosialforsk/Sosiale-ulikheter-i-helse/Hovedrapport>
- Epland, J. (2018) *Flere barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt*. Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-barn-i-husholdninger-med-vedvarende-lavinntekt>
- Fløtten, T. og Grødem, A. S. (2014) *Helhetlige tiltak mot barnefattigdom, en kunnskapsoppsummering*. Fafo-rapport 2014:18 Hentet fra: <http://www.fafo.no/images/pub/2014/20365.pdf>

Fløtten, T., og Hansen, I. L.S. (2018) *Fra deltakelse til mestring: Evaluering av nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom*. FAFO-rapport 2018:04. Hentet fra: <http://www.fafo.no/images/pub/2018/20653.pdf>

FNs konvensjon om barnets rettigheter (2003). Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/red/2000/0047/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf

Folkehelseloven (2012) Hentet fra: [https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnefattigdom/?region\[\]=K0821®ion\[\]=K0822](https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnefattigdom/?region[]=K0821®ion[]=K0822)

Fritid123 <https://www.fritid123.no/>

Gustavsen, K. (2012). *SIMBA: sammen i innsatsen mot barnefattigdom i Drammen kommune*. Rapport Telemarksforskning, vol. 302. Bø: Telemarksforskning. Hentet fra: <https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/filer/2173.pdf>

Helsedirektoratet (2018) *Folkehelsepolitisk rapport 2017. Indikatorer for det tverrsektorielle folkehelsearbeidet*. Helsedirektoratet rapport 02/2018. Hentet fra: <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/1428/Folkehelsepolitisk%20rapport%202017.pdf>

Lenvik kommune (2014) *Håndbok for det tverrfaglige møtet*. Hentet fra: <https://www.lenvik.kommune.no/globalassets/barn-og-skole/ovrige/dokumenter/det-tverrfaglige-motet-i-lenvik---handboka-2014-15.pdf>

NAV (2016) *Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier*. Hentet fra: <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Kunnskap/Forsok+i+regi+av+NAV/helhetlig-oppf%C3%B8lging-av-lavinntektsfamilier>

Omholt, E. L. (2016). *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2016* (vol. 2016/30). Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra: https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/_attachment/281093?_ts=157f60210a8

Telemarksbarometeret.no (2018) *Folkehelsestatistikk for hver kommune*. Hentet fra: <http://telemarksbarometeret.no/Folkehelse/Folkehelsestatistikk-for-hver-kommune>

Thørnblad, R. (2013). *Evalueringsrapport av Sjumilssteget i Troms fylke*. RKBU-rapport 2/2013. Hentet fra: https://uit.no/Content/351175/RKBU_Rapport201.pdf